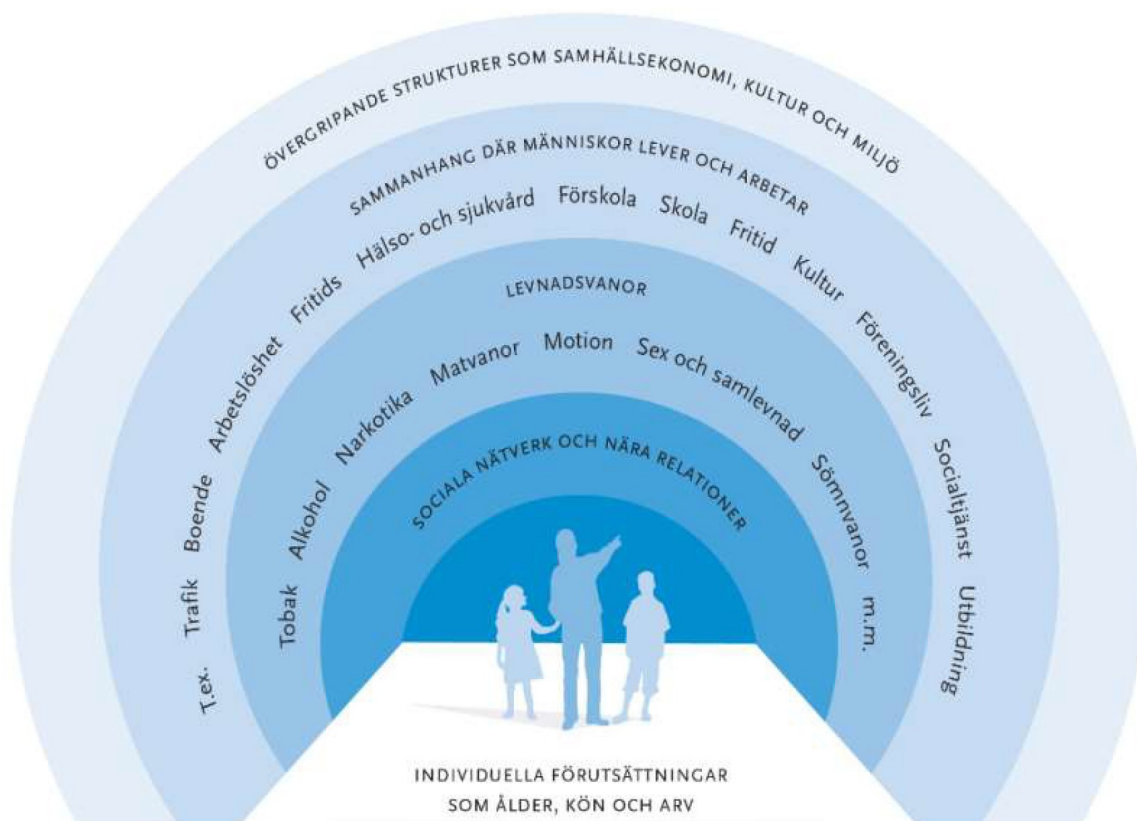

Källa: Region Gotland. Bearbetad illustration efter Göran Dahlgrens och Margret Whiteheads original.

Folkhälsostrategi 2024-2030

 Eda kommun	Styrdokument	
	Dokumenttyp	Strategi
	Beslutad av	Kommunfullmäktige 2024-04-17 § 67
	Dokumentansvarig	Folkhälsosamordnare
	Reviderad av	–

Innehållsförteckning

Folkhälsa.....	4
Folkhälsoarbetets styrdokument.....	4
Folkhälsopolitiskt ramverk.....	4
Agenda 2030.....	5
Strategi för ANDTS.....	6
Nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention.....	7
Värmlandsstrategin 2040.....	7
Region Värmlands folkhälsostrategiska plan 2022–2030.....	7
Nya Perspektiv på styrning och ledning, Politiskt inriktningsdokument 2023.....	8
Eda kommuns översiktsplan.....	8
Eda kommuns folkhälsoråd.....	8
Folkhälsostrategi.....	9
Folkhälsostrategins upplägg.....	9
Statistiskt underlag.....	10
Demografi.....	10
Kort sammanfattning av hälsoläget i Eda kommun.....	10
Små barn.....	11
Småbarnens hälsa och småbarnsfamiljernas förutsättningar.....	11
Våld i nära relationer.....	12
Förskola.....	13
Barnkonventionen.....	13
Långsiktiga mål:.....	13
Skolbarn och ungdom.....	13
Hälsa.....	13
Skola.....	14
Levnadsvanor.....	15
ANDTS.....	15
Våld i barndomen och i ungdomen.....	16
Delaktighet, demokrati och jämställdhet.....	17
Långsiktiga mål:.....	18
Vuxna.....	18
Hälsa.....	18
Utbildning.....	19
Arbete och ekonomisk trygghet.....	20
Levnadsvanor.....	20
ANDTS.....	20
Våld i nära relationer.....	21
Boende och närmiljö.....	22
Delaktighet, demokrati och jämställdhet.....	23
Långsiktiga mål:.....	24
Äldre.....	24
Hälsa.....	24
Ekonomisk trygghet.....	25
ANDTS.....	25
Delaktighet.....	25
Långsiktiga mål:.....	25
Referenser.....	26

Folkhälsa

Folkhälsa är ett samlingsbegrepp för hela befolkningens hälsotillstånd, både vad gäller nivån och fördelningen av hälsa i olika grupper i befolkningen.

En människas hälsa styrs dels av individuella förutsättningar såsom arv, ålder och kön, dels av omgivningen. Omgivningen inkluderar människans omedelbara miljö och sociala sammanhang, liksom av samhällsförhållanden utifrån politiska beslut, samhällets organisation och resurser som påverkar individers förutsättningar att fatta beslut som gynnar hälsan. Ojämlika förutsättningar och växande skillnader kan skapa oro och polarisering samt minskat förtroende för samhällsinstitutioner. Jämlikhet minskar risken för konflikter och främjar alla människors möjlighet att delta i och påverka samhällsutvecklingen.

Folkhälsoarbete är ett målinriktat och organiserat arbete för att främja hälsa och förebygga sjukdom. Hälsöfrämjande arbete handlar om att identifiera och främja faktorer som kan gynna hälsan medan förebyggande arbete fokuserar på insatser för att undvika faktorer med negativ påverkan på hälsan. En god och jämlik folkhälsa är dock ett gemensamt ansvar och kräver insatser från de flesta sektorer i samhället, enskilt och i samarbete mellan aktörerna. Kommunerna spelar en viktig roll i folkhälsoarbetet både strategiskt och genom sitt verksamhetsnära arbete. Kommunens verksamheter såsom skola, barnomsorg, fysisk planering, bostadsförsörjning, omsorg för äldre, kultur och fritid med mera utgör bestämningsfaktorer för hälsa hos kommunens invånare.

Folkhälsoarbetets styrdokument

De viktigaste styrmedlen för det folkhälsopolitiska arbetet i Sverige är det folkhälsopolitiska ramverket med de åtta målområdena och den globala hållbarhetsplanen Agenda 2030. Det finns även strategier för specifika områden inom folkhälsa, som till exempel strategi för psykisk hälsa och suicidprevention, liksom flera dokument på regional nivå som styr folkhälsoarbete. Specifika delar av folkhälsoarbete ingår samtidigt i olika lagar såsom barnkonventionen, socialtjänstlagen, plan- och bygglagen, skollagen med flera.

Folkhälsopolitiskt ramverk

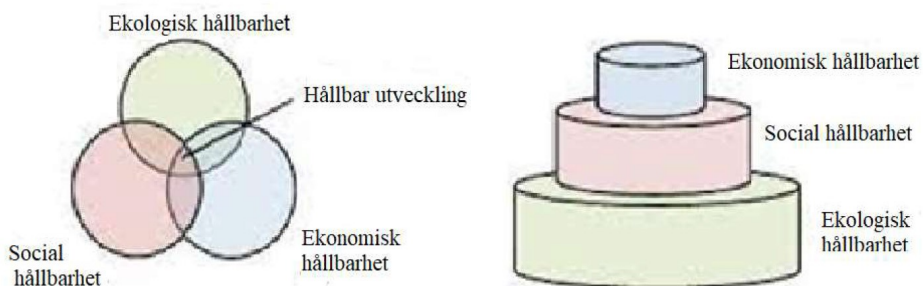
2018 beslutade riksdagen om ett nytt folkhälsopolitiskt ramverk med ett övergripande mål att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation.

Det folkhälsopolitiska ramverket innehåller åtta målområden kopplade mot de bakomliggande förutsättningarna och de strukturella faktorerna som påverkar hälsa:

Agenda 2030

FN:s medlemsstater åtog sig 2015 att ”fram till år 2030 leda världen mot en hållbar och rättvis framtid utan fattigdom och hunger och bekämpa ojämlikheter inom och mellan länder. Alla ska kunna åtnjuta de mänskliga rättigheterna med särskilt vikt på att nå dem som är mest utsatta först samt att säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser. Agenda 2030 för hållbar utveckling är en handlingsplan som vägleder arbetet.

Hållbarhet består av en miljömässig, en social och en ekonomisk dimension som är ömsesidigt beroende av varandra. Social hållbarhet innebär att grundläggande mänskliga behov uppfylls och att varje individ, utifrån sina förutsättningar, ska ha likvärdiga möjligheter till ett gott liv och deltagande i samhället. När människor har en god fysisk och psykisk hälsa, klarar skola och är självständiga och delaktiga i samhällsutvecklingen stärks den ekonomiska utvecklingen samtidigt som en hållbar ekonomisk utveckling bidrar till en förbättrad folkhälsa.

Agenda 2030 innehåller 17 målsättningar där samtliga mål i Agenda 2030 bidrar direkt eller indirekt till att uppfylla det folkhälsopolitiska målet om att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen. De åtta målen som mer direkt påverkar folkhälsan:

1. Utrota all form av fattigdom överallt.
3. Garantera ett hälsosamt liv och uppmuntra välmående för alla åldrar.
4. Garantera en inkluderande, rättvis utbildning av god kvalitet och uppmuntra möjligheter till livslångt lärande för alla.
5. Uppnå jämställdhet och förstärka alla kvinnors och flickors rättigheter och möjligheter.
8. Uppmuntra en fortsatt inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt, fullt och produktivt arbete och anständiga jobb.
10. Minska ojämlikheter inom och mellan länder.
11. Göra städer och mänskliga bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara.
16. Uppmuntra fredliga samhällen, tillgodose tillgång till rättvisa för alla och bygga effektiva, ansvariga och inkluderande institutioner på alla nivåer.

Strategi för ANDTS

Regeringen har antagit en samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitik samt spel om pengar 2022–2025 (Prop 2021/22:213).

Målet med ANDT-politiken är ”ett samhälle fritt från narkotika och dopning, minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk” (prop.2010/11:47). Särskilt bör jämlikhets- och jämställdhetsperspektivet stärkas och skyddet för barn och unga genomföra ANDT-arbetet. Brottsbekämpande arbete ses som en del i ANDTS-arbetet.

Nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention

Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten har i september 2023 överlämnat ett förslag till ny nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention

- Förslaget har fyra övergripande mål:
- En bättre psykisk hälsa i hela befolkningen
- Färre liv förlorade i suicid
- Minskad ojämlikhet i psykisk hälsa
- Minskade negativa konsekvenser på grund av psykiatriska tillstånd.

För att nå de övergripande målen har flera delmål satts upp som exempelvis ökade investeringar i barn och unga för en god psykisk hälsa, ett inkluderande och hållbart arbetsliv som främjar psykisk hälsa, vård och omsorg som möter individens behov samt stärkt kunskapsutveckling inom området psykisk hälsa och suicidprevention.

Värmlandsstrategin 2040

Alla regioner har på uppdrag av regeringen tagit fram en regional utvecklingsstrategi. Region Värmland har valt ut fyra insatsområden med flera delområden (relevanta delområden anges i parentes):

- Förbättra livsvillkoren (God och jämlik hälsa, Ökad tillit)
- Höja kompetensen (Tillgång till kunskapsutveckling, Hållbar arbetsmarknad)
- Utveckla attraktiva platser (Hållbar livskvalitet, Attraktiva livsmiljöer)
- Stärka konkurrenskraften (Jämställd och jämlik tillgång till makt och (Region Värmland, 2021).

Region Värmlands folkhälsostrategiska plan 2022–2030

Region Värmlands folkhälsostrategiska plan är en tematisk plan som knyter an till Värmlandsstrategin och Agenda 2030 och har som mål ”god jämlik och jämställd hälsa och bäst i Sverige på folkhälsa”.

Region Värmlands folkhälsostrategiska plan har två strategiska mål:

1. Förbättrade förutsättningar för god, jämlik och jämställd hälsa i befolkningen. Särskilda fokusområden för Värmland är utbildningsnivå, bostadsort och socioekonomi, barn och unga, äldre.
2. Förbättrade organisatoriska förutsättningar för folkhälsoarbete.

En av Värmlands utmaningar för att uppnå en god och jämlik folkhälsa har identifierats vara de normer och strukturer som kan verka hindrande för människors möjligheter som till exempel könsstereotypa föreställningar om utbildning och arbete, normer om heterosexualitet med mera.

Nya Perspektiv på styrning och ledning, Politiskt inriktningsdokument 2023

Nya Perspektiv är samverkan och samordning på högsta nivå mellan Värmlands 16 kommuner och Region Värmland. För att överbrygga och förtydliga samverkans- och gränssnittsfrågor mellan kommunerna och regionen på strategisk nivå finns en partssammansatt beredningsgrupp med fyra samverkansgrupper utifrån livsperspektiven Barnalivet, Ungdomslivet, Vuxenlivet och Äldrelivet.

I det politiska styrdokumentet fastställs de övergripande målen:

- En god och jämlik hälsa - Viktiga välfärdsverksamheter kan främja hälsa och förebygga ohälsa och behöver samordnas utifrån behov.
- God kvalitet - Alla välfärdstjänster ska ha en god kvalitet.
- Hållbart och uthålligt (När vi arbetar rätt för att nå en god och jämlik hälsa och utför välfärdsarbetet med god kvalitet kommer hälsan att förbättras inom alla områden och skillnader mellan olika grupper kommer att minska).

Eda kommuns översiktsplan

Översiktsplanen antagen 2014 kan rationalisera och förenkla beslutsfattandet. Kommunen kan genom planering få bättre genomslag på övergripande beslut och önskemål om investeringar. Planen kan väcka intresse för olika framtidsfrågor och stödja lokal utveckling. Den innehåller följande övergripande mål:

- Bra boendemöjligheter
- Goda kommunikationer
- Ett utvecklat näringsliv
- Upplevelser
- Offentlig service
- Livslångt lärande

Eda kommuns folkhälsoråd

1996 bildades ett folkhälsoråd. I sin nuvarande form har det funnits sedan 1999 och fungerar även som trygghetsråd. Folkhälsorådet består av sju förtroendevalda och fem tjänstemän från kommunens bildningsnämnd, allmänna utskottet, socialnämnd samt servicenämnd. Övriga deltagare är Eda vårdcentral – Region Värmland, Friskvården i Värmland samt Polisen. Folkhälsorådet är organisatoriskt sorterat under kommunstyrelsen och sammanträder minst fyra gånger per år.

Folkhälsorådet är ett organ för samråd kring folkhälsofrågor mellan kommunens verksamhetsdelar och andra parter i samhället, där hälsofrämjande insatser ses som en investering för framtiden.

Rådet ska utveckla, samordna och stödja folkhälsoarbetet i dialog med offentliga, privata och frivilliga aktörer och främja helhetssynen på det gemensamma arbetet.

Medlemmarna i Folkhälsorådet ska bidra med sina erfarenheter och kunskaper, utifrån de områden man är verksam inom samt ha mandat att förankra folkhälsoarbetet i sina egna verksamheter.

Folkhälsostrategi

Eda kommun antog 2003 en hälsoplan utifrån prioriterade folkhälsomål som ska tjäna som en vägledning för samtliga nämndens arbete. En ny hälsoplan har sedan antagits cirka var fjärde år. I samråd med Folkhälsorådet ersätts den senaste Hälsoplanen 2020-2023 av en folkhälsostrategi för bättre överensstämmelse med Eda kommuns styrdokumenthierarki ("Strategin ger ledning, pekar ut riktningar och anger prioriteringar för att nå ett mål eller en profil som verksamheten vill ha."), dokumentets syfte ("att tjäna som en vägledning för samtliga nämndens arbete") och ambitionen om ett mer långsiktig inriktning på folkhälsoarbete. Folkhälsostrategin ska stödja och tydliggöra kommunens och samverkande parter arbete för att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i Eda kommun. Den kommer att knyta an till kommunens reviderade Hållbarhetsstrategi i och med att den behandlar den sociala delen av hållbarhet.

Folkhälsostrategins upplägg

De många styrdokument medför ett behov av en samlad grund för kommunens vidare folkhälsoarbete. Val av fokusområden i denna folkhälsostrategi utgår från de identifierade hälsoutmaningarna i kommunen, både vad gäller nuläge och utveckling över tid. I tillägg inkluderas tydliga negativa trender på riksnivå även där trenden inte uppmärksammas i kommunen, eller där lokal statistik saknas.

Folkhälsostrategin är strukturerad utifrån ett livstids/livscykel-perspektiv i målgrupper Små barn, Skolbarn och unga, Vuxna och Äldre. Fördelningen bedöms vara lättöverskådlig och förenklar samtidigt samarbete mellan aktörer kring de enskilda grupperna. Strategin pekar ut långsiktiga mål som anger riktning för folkhälsoarbetet över tid. Strategin med de övergripande målen följs upp årligen av Folkhälsorådet. Revidering sker vid behov av kommunfullmäktige, som initieras av folkhälsosamordnare.

Utifrån strategin utarbetas tillsammans med verksamheter en handlingsplan som gäller i två år och som innehåller delmål och aktiviteter kopplade till de övergripande målen. Delmålen är i huvudsak mätbara. Återrapportering av handlingsplanens aktiviteter och resultat sker i januari varje år av de berörda verksamheterna i respektive nämnd.

Statistiskt underlag

En sammanställning av relevant statistisk data är gjord utifrån styrdokument enligt ovan och tillgänglig statistik. De olika styrdokumentens prioriteringar påverkar vilken data som myndigheterna samlar in och därmed möjlighet att följa upp utveckling av hälsa och hälsans bestämningsfaktorer. Data för Eda kommun har analyseras dels med tanke på utveckling över tid dels i jämförelse med Värmlands övriga kommuner, hela landet samt, i vissa fall, även med socioekonomisk liknande kommuner.

Demografi

Eda kommun har cirka 8500 invånare. Av dessa är 21 % 0-19 år och 25 % är över 65 år, medelåldern är 44,8 år. Ingen större skillnad förväntas ske i befolkningsmängd till 2040 i Eda kommun, däremot en förändring i ålderssammansättningen. Antalet personer i arbetsför ålder väntas minska medan antalet barn och unga och personer 65 år och äldre väntas öka något. Av Edas befolkning har 32 % utländsk bakgrund och då i huvudsak norsk.

Kort sammanfattning av hälsoläget i Eda kommun

Eda kommun kännetecknas av socioekonomiska utmaningar med påverkan på folkhälsan som är generellt något sämre än i länet och riket. Spädbarn ammas i lägre utsträckning och utsätts i högre utsträckning för rökning i hemmet. De flesta barn går i förskolan där personaltätheten är bättre än i landet. En ökad andel barn trivs i skolan i kommunen. Samtidigt är behörighet till gymnasiet i kommunen lägre än i landet och i riket, speciellt vad gäller pojkar. Även senare i livet drabbas männen i högre grad av ohälsa och i förlängningen kortare medellivslängd, medan medellivslängden hos kvinnorna är på samma nivå som i övriga landet. Det är vanligare med rökning och snusning i kommunen och livsstilsrelaterad ohälsa är vanligare. Samtidigt som en lägre andel vuxna i kommunen upplever sin fysiska hälsa som god rapporterar både kvinnor och män i högre grad en god psykisk hälsa.¹

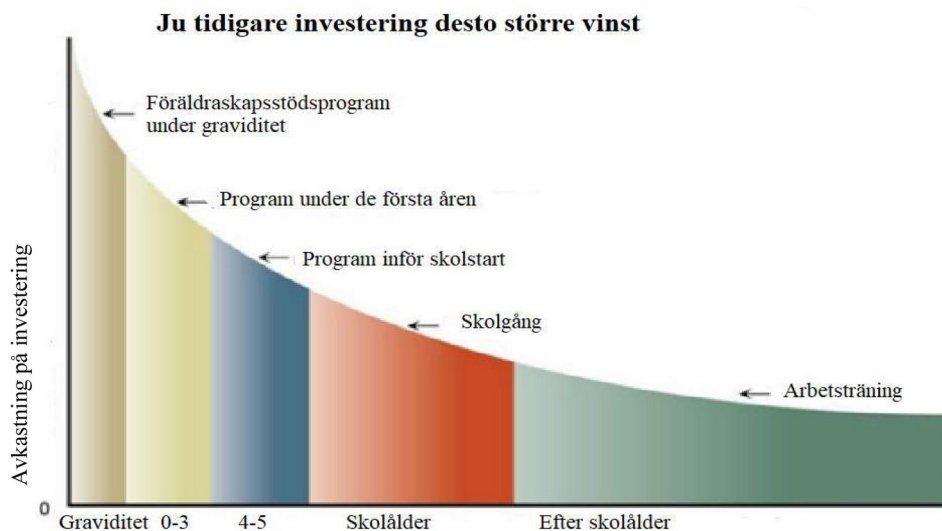
1 Region Värmland (2022a). Om folkhälsan i Eda.

Små barn

En människas hälsa grundläggs tidigt i livet. Barnen får sina grundläggande behov tillgodosedda genom sina föräldrar. Föräldrars förutsättningar för att ge sina barn en trygg och frisk start i livet är avgörande för barnens hälsa på kort och lång sikt. Barnkonventionen fastställer statens ansvar gentemot barnen och dess vårdnadshavare. Barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör barn och deras rättigheter ska säkerställas.

Faktorer i barndomen som påverkar en människas hälsa genom livet är hemmiljö, socioekonomiska förutsättningar, föräldrarnas mående, närmiljö, förskola och senare skola och fritid. Gynnsamma förutsättningar främjar barns och ungas hälsa och förebygger ohälsa medan riskfaktorer som bristande omsorg eller otrygga relationer till föräldrarna, skadar den.

Det är först och främst genom stöd till föräldrar som man kan bidra till bästa möjliga hälsa för de yngsta barnen. Analyser visar att universella föräldraskapsstödsprogram leder till positiva effekter för en låg kostnad. För varje satsad krona får man i genomsnitt två kronor tillbaka under en period om 1-2 år.² Det är samtidigt viktigt att erbjuda stöd riktat till familjer som tillhör grupper med ökad risk för ohälsa hos barn, liksom till enskilda familjer där svårigheten redan uppstått.

Småbarnens hälsa och småbarnsfamiljernas förutsättningar

Familjer i Eda kommun kännetecknas av flera utmaningar såsom generellt lägre utbildningsnivå, svårare ekonomisk situation och mer ojämlik fördelning av föräldradagar och VAB.³

² Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, 2022

³ Kolada.se

Spädbarnen i Eda ammas i lägre utsträckning än i övriga länet och utsätts i högre grad för rökning under graviditet och spädbarnstid.⁴ I förskoleålder drabbas barnen i högre grad av övervikt, fetma och även av karies.⁵ Verksamheter som möter små barn och deras familjer uppfattar en ökad osäkerhet hos föräldrar kring föräldraskap och barnuppfostran. Avsaknad av mötesplatser för föräldrar och lekplatser för barn lyfts av både verksamheterna och föräldrarna.⁶

Var sjunde barn i Eda kommun växer upp i familj med skulder hos Kronofogden. Andelen är betydligt högre än i övriga landet och har dessutom ökat något de senaste åren.⁷

Våld i nära relationer

Barn har rätt att skyddas från alla former av våld och kränkande behandling men undersökningar visar att våldet finns i många barns liv. I en kartläggning 2022 bland elever i årskurs 9 framkommer att mer än hälften av barnen har under uppväxten utsatts för våld av en vuxen eller av jämnårig; många barn har utsatts för flera former av våld. 40 % hade varit utsatta för våld där en vuxen varit förövare. Var tionde elev har upplevt våld mellan vuxna i familjen. Sedan 2021 är det brottsligt att utsätta barn för att bevittna våld och barnen räknas då som brottsoffer. Socialnämnden har ett särskilt ansvar för att barnet får det stöd och hjälp det behöver.

Medan fysiskt våld av en vuxen liksom våld mellan vuxna i familjen framstår att ha minskat har försummelse, psykiskt våld och sexuella övergrepp av okända vuxna och av jämnåriga ökat.⁸ I en vuxenundersökning 2014 angav en dryg fjärdedel av både kvinnor och män att de hade under sin barndom utsatts för upprepat psykiskt våld i form av förnedring, kränkning, mobbning eller liknande. 13 procent av kvinnorna och 4 procent av männen hade erfarenheter av att mot sin vilja ha tvingats till samlag före 18 års ålder.⁹

Barn med funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom liksom barn i familjer med dålig ekonomi, missbruk, psykisk sjukdom, suicidproblematik eller kriminalitet drabbas i större utsträckning.⁸

Barnen som upplever våld i nära relationer talar som regel inte om det. Tystnaden kan vara en strategi för att minimera riskerna. Men det kan också vara föräldrarna som förbjuder barnet att berätta. Tystnaden riskerar att förstärka isoleringen och beroendet av föräldrarna. Där våldet hade avslöjats har ungdomarna rapporterat brister i bemötande och tillgång till stöd och behandling. En betydande andel av de som sökt professionellt stöd var missnöjda.

4 Region Värmland, Årsrapport med statistik 2022, Mödrahälsovård, sexuell och reproduktiv hälsa

5 Region Värmland. Årsrapport med statistik 2022. Barnhälsovård

6 Utifrån samtal med personal, kommunalt och regionalt anställda, på familjecentralen samt föräldrar som deltar i öppna förskola

7 Kronofogden (2024). Statistik om antal skuldsatta

8 Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2023) Våld mot barn 2022 – m en nationell kartläggning

9 NCK, Befolkningsundersökningen Våld och hälsa, 2021

Förskola

De allra flesta små barn i Sverige går i förskola. Att gå i förskola har positiva effekter på barns psykiska hälsa och utveckling i form av lägre förekomst av psykiska problem och bättre skolresultat än hos barn som inte gått i förskolan.¹⁰ Förskolan har också möjlighet att tidigt uppmärksamma barn vars hemmiljö brister på något vis eller barn med ogynnsam utveckling. Förskolan kan då i ett tidigt skede ge särskilt stöd eller hänvisa vidare.

Många anställda inom förskolan i Sverige saknar utbildning för att arbeta med barn. Forskning visar att en högre andel personal med utbildning motsvarande förskollärarexamen har positiva effekter på barnens kognitiva och sociala utveckling. Andel förskolepersonal med pedagogisk högskoleutbildning är lägre i Eda än i länet och landet. Något lägre andel barn går i förskola.³

Barnkonventionen

Barnkonventionen slår fast att alla barn har lika värde och rättigheter, ingen får diskrimineras. Varje barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling inklusive andlig, moralisk, psykisk och social utveckling. Det som bedöms vara barnets bästa behöver beaktas, liksom barnens egna åsikter i alla frågor som berör de. Hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

Långsiktiga mål:

- Trygga barn med bästa möjliga hälsa
- Stark och jämställd familj

Delmål, exempel: Föräldrar känner sig tryggare i sin roll, Mer hälsofrämjande levnadsvanor i familj, Mer jämställt uttag av föräldradagar/VAB, Minskad andel barn med övervikt

Verksamhetsmål, exempel: Ökat utbud av föräldraskapsstöd, Ökad tillgänglighet till föräldraskapsstöd, Ökat samarbete kring föräldraskapsstöd, Fler rörelsefrämjande miljöer, Fler mötesplatser, Ökad andel utbildad förskolepersonal

Skolbarn och ungdom

Liksom under den tidiga barndomen fortsätter en människas hälsa utvecklas genom de senare barnaåren och ungdomsåren. Faktorer som påverkar är delvis de samma: hemmiljö, familjens socioekonomiska förutsättningar och närmiljö med tillgång till mötesplatser. Skolan, fritidsaktiviteter och kompisar spelar en allt större roll i de äldre barnens liv och utgör antingen skyddsfaktorer eller riskfaktorer för barnens hälsa. Även normer i samhället och tillgång till stöd har betydelse för barns och ungas hälsa.

Hälsa

De flesta barn i Sverige är tillfreds med livet, samtidigt som många rapporterar stress, psykiska och somatiska besvär. Särskilt utsatta är flickor,

10 Folkhälsomyndigheten (2017). Förskolan gynnar barns psykiska hälsa

barn som bor med en förälder och barn i familjer som har det sämre ställt ekonomiskt. Dessa rapporterar i högre utsträckning stress, psykiska och somatiska besvär.¹¹ Överlag är psykiska besvär vanligare än somatiska och har ökat kraftigt de senaste femton åren. Bland 15–24-åringar är självmord den vanligaste dödsorsaken.¹² Andel barn som har fått psykiatrisk vård har ökat och den största gruppen kopplas till en ADHD-diagnos, både bland pojkar och flickor, följd av autism hos pojkar respektive ångest hos flickor. Andel barn som medicineras med ADHD-läkemedel och antidepressiva läkemedel har flerdubblats under de senaste 15 åren. ADHD medicinering är vanligare bland pojkar medan medicinering med antidepressiva läkemedel är vanligare bland flickor. Antal behandlade efter suicidförsök eller annan självdestruktiv handling har varit stabilt för pojkar men ökat bland flickor.¹³ Det saknas statistik på barns psykiska hälsa på kommunnivå men elevhälsan uppfattar att psykisk ohälsa har ökat.

Många unga känner sig otillräckliga och identifierar själva egna och andras krav och förväntningar vad gäller skola, framtid, social status och utseende som den främsta orsak till psykisk ohälsa. Unga hbtq-personer, unga med funktionsnedsättning eller med utländsk bakgrund är särskilt utsatta för psykisk ohälsa.¹¹

Skola

Skolan är en viktig arena för att främja barns hälsa. Kunskaper och kompetenser förbättrar möjlighet till ett framtida arbete men även till att stärka psykologiska och sociala resurser. Skolan har ett kompensatoriskt uppdrag, det vill säga att barn med olika förutsättningar ska ha lika möjligheter att lyckas i skolan. Det är mycket viktigt att tidigt upptäcka skolsvårigheter och ge eleverna stöd för att motverka misslyckande. En trygg och inkluderande lärandemiljö är en förutsättning för inlärning.

Elever i Eda kommun uppnår i lägre grad gymnasiebehörighet. Trenden i andel behöriga till gymnasiet liksom meritvärde i åk 9 är lägre än i övriga landet och skillnaden mellan flickors och pojkars resultat är större. Skolresultaten har varit sjunkande de senaste fyra åren efter att den tidigare legat på samma nivå som i övriga landet. Forskningen visar att lärande gynnas av lärare med adekvat utbildning, pedagogisk förmåga och erfarenhet. Skolor i Eda kommun har en lägre andel behöriga lärare och andelen har varit sjunkande de senaste åren.³

Samtidigt är det allt fler barn i Eda som inte känner sig trygga i skolan och andelen är högre än i länet och landet. Flera är rädda för andra elever och färre upplever att eleverna bemöter varandra bra på skolan.¹⁴ Enligt annan undersökning har dock andel elever som skolåret 2021/2022 trivdes i skolan och upplevde studiero på lektionerna ökat.¹⁵

11 Folkhälsomyndigheten (2022a). Självrapporterad stress, somatiska och psykiska besvär bland skolbarn

12 1177 (2023) Självmord går att förebygga

13 MUCF (2023). Att inte bara överleva, utan att faktiskt också leva. En kartläggning om ungas psykiska hälsa

14 Skolverket (2022). Skolenkät 2022

15 Region Värmland (2023) ELSA-enkät 2020-2021, 2021-2022

Levnadsvanor

Fysisk aktivitet har en hälsofrämjande effekt. Statistik visar att fysiskt aktiva skolbarn även känner sig mindre stressade av skolarbete och rapporterar färre psykiska besvär. De flesta barnen i Sverige uppnår inte rekommendation om minst en timmes fysisk aktivitet per dag.¹⁶ I Eda deltar en lägre andel unga än i övriga landet i idrottsaktiviteter³ och övervikt och fetma bland skolbarn är vanligare.^{15 17} Sedan flera år tillbaka arbetar man på skolorna med SMARTIS-konceptet för att främja barns vardagsmotion.

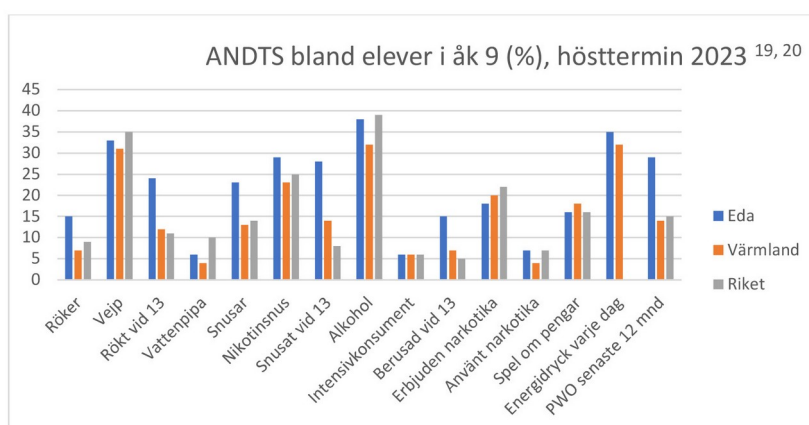
Andel kariesfria 6- och 12-åringar är lägre än i länet och landet.¹⁸

ANDTS

Alkoholkonsumtion bland unga i Sverige har gått ned sedan 90-talet men trenden har avstannat eller kanske till och med vänt. Fler 15-åringar uppger att de har varit berusade. Tobaksbruk har under en lång tid minskat men användningen av snus i har ökat i hela landet, främst efter att tobaksfritt nikotinsnus och e-cigarett kommit på marknaden. Undersökningar visar på en femdubblad användning av e-cigarett sedan 2021¹⁹ men ökningen har avstannat enligt nyaste undersökning.²⁰

Rökning och snusning är betydligt vanligare bland ungdomar i Eda (åk 9 och gymnasiet år 2) än i övriga länet och landet, andelen har dessutom ökat de senaste åren. Fler elever dricker energidryck varje eller nästan varje dag men andelen har inte förändrats de senaste åren. Alkoholkonsumtion och användning av narkotika är i linje med övriga landet. Andelen som har rökt, snusat eller varit berusade vid 13 års ålder har ökat och är betydligt högre än i övriga landet och riket.²¹

Spel om pengar har tidigare varit mycket vanligare i Eda än i länet och landet men har varit i stort sett oförändrat de senaste åren medan det nationellt ökat ”ikapp” Eda. Bland gymnasieelever i år 2 har 12 % tjejer och 40 % killar har spelat om pengar.^{20 21}

16 Centrum för idrottsforskning (2017) Låg fysisk aktivitet bland unga – rör sig mest i skolan

17 Folkhälsomyndigheten (2023) Skolbarns hälsovanor 2020/2021

18 Region Värmland (2023). Statistik över förekomst av karies bland barn och unga i Värmland

19 CAN (2023) Tobaks- och nikotinutvecklingen i Sverige

20 CAN (2023) CAN:s nationella skolundersökning 2023

21 Region Värmland (2020+2022+2024). Elevers drogvänor

Våld i barndomen och i ungdomen

Våld i familjen beskrivs i avsnitt om små barn. Under skollåren och ungdomstiden utsätts barn för brott på nya arenor och av personer utanför hemmiljön. De tre största polisanmälda brottstyperna bland barn 7–15 år är misshandel, olaga hot och ofredande, vilka tillsammans utgör sju av tio brott. Bland pojkar utgör misshandelsbrotten nästan hälften av alla brott, medan de utgör drygt fjärdedel av brotten mot flickor. Nästan lika förekommande bland flickor är sexualbrott.²²

Både barnkonventionen och skollagen fastställer att alla barn har rätt att känna sig trygga i skolan, men dessa rättigheter kränks dagligen. Mobbning är när någon blir utsatt för upprepade kränkningar över tid. Flera olika typer av kränkningar och mobbning har stor betydelse för barns psykiska hälsa och ju oftare barnen är utsatta desto sämre mår dem. Barnens relationer till vuxna och till jämnåriga påverkas - barnet får ofta skamkänslor, har färre vänner och känner mindre tillit till vuxna i skolan. På mellanstadiet uppger nästan varannan elev att de utsatts för kränkningar av en annan elev. I Sverige rapporterar 14 procent av mellanstadieeleverna och 11 procent av högstadieeleverna att de har utsatts för frekventa kränkningar. För elever med NPF är andelen det dubbla medan det är tre gånger så vanligt för elever som identifierar sig som HBTQI+.²³ I Eda sjunker andel elever som känner sig trygga i skolan och är lägre än i länet och landet. Flera är rädda för andra elever och färre upplever att eleverna bemöter varandra bra på skolan.¹⁴

I Sverige rapporterar en fjärdedel av tjejer och 6 % av killar i åk 9 att de under de senaste tolv månaderna utsatts för något sexualbrott. En ökning har skedd mellan 2019 och 2021 i andelen unga som utsatts i skolmiljö. Sexuell handling genom tvång sker oftast i någon annans hem men andelen som utsatts på internet eller sociala medier har ökat (från 18 procent av de utsatta till 28 procent).²⁴ Mycket få av brotten polisanmäls.²²

Nätet och sociala medier har en stor plats i barnens liv. Det är en plats där barn kan inspireras av andra, uttrycka sina åsikter, skapa och upprätthålla relationer. Många barn ger uttryck för att nätet är både underbart och hemskt. Hälften av barnen 10-17 år har i undersökningen svarat att de hade skickat nakenbilder. De anger olika anledningar såsom att de tycker att det är spännande, ett sätt att skapa och ge förtroende eller för att få bekräftelse. Många ser det som en naturlig del i en kärleksrelation. Många bilder sprids sedan - för flickorna ofta i samband med hot, tjat eller utpressning för att få nya bilder, för pojkarna sprids de ofta i samband med ekonomisk utpressning.²⁵

Ungdomar i åldern 16–24 år är den grupp i samhället som är mest utsatt för våld. Hos pojkar handlar det främst om fysiskt våld i offentliga miljöer, hos flickor är vanligast sexuellt våld och våld i nära relationer.²⁶ Unga upplever våld i sina parrelationer i samma eller i något högre utsträckning än vuxna.

22 BRÅ (2023). Polisanmälda brott mot barn 7-15 år

23 Friends (2023). Friendsrapporten 2023. Mobbning och psykisk ohälsa.

24 BRÅ (2023). Våldtäkt och sexualbrott.

25 ECPAT (2023). ”Var försiktig och prata med en vuxen så fort det händer något”

26 NCK (2024). Ungas utsatthet för våld

Det är svårt för unga utan erfarenhet att veta var gränsen går för vad som är acceptabelt i en relation. En ytterligare aspekt är att digitala medier kan utgöra en arena för psykiskt våld samt vara ett hjälpmedel för övervakning och kontroll av den som utsätts.²⁷

Delaktighet, demokrati och jämställdhet

Barnkonventionen fastställer att barn har lika värde och rättigheter, ingen får diskrimineras. Med stigande ålder och mognad tas allt större hänsyn till barnens egna åsikter. I en undersökning där barn 10–17 år svarat upplever både pojkar och flickor en låg grad av delaktighet i samhället.²⁵

I skolan har elever rätt till delaktighet och inflytande i sin utbildning och arbetsmiljö. Eleverna ska kunna hålla möten och organisera sig. Det bidrar både till skolans utvecklingsarbete och ökar lusten att lära hos eleverna. Det lär eleverna hur demokratiskt beslutsfattande fungerar.

Varje skola behöver systematiskt arbeta med elevernas inflytande till exempel genom klassråd och elevråd med representanter från varje klass. Elevrådet arbetar med frågor som är viktiga för eleverna såsom skolans ordningsregler, schemafrågor och liknande. Eleverna är även med på ”föräldramöten”. På Gunnarsbyskolan jobbar man med demokratiuppdraget genom olika teman i olika årskurser: FN-dagen + internationella barndagen, Alfred Nobel, vetenskap och litteratur samt Europa och EU. Varje årskurs i högstadiet förmedlar kunskap kring tema till barnen i en årskurs i lågstadiet och en årskurs i mellanstadiet. I tillägg deltar elever i åk 8 i Demokratiprojekt med fokus på värdegrundsfrågor. I samband med riksdagsval deltar högstadieelever i skolvalet.²⁸

I kommunen finns i dagsläget inget ungdomsråd. Ett ungdomsråd tar sig an alla ungdomsfrågor i det lokala samhället, inte bara skolan. Andra organisationer, fritidsföreningar med mera kan vara med i det.

Det har på riksnivå skedd en ökad polarisering vad gäller synen på jämställdhet inom gruppen pojkar och i jämförelsen mellan pojkar och flickor.

Flickor flest anser att jämställdheten inte kommit långt nog medan pojkar i hög grad uttrycker att jämställdheten gått för långt. De ser även feminismen och könsneutral uppfostran som en del av problemet.²⁵

I Eda kommun finns en stor skillnad mellan flickors och pojkars gymnasiebehörighet, något man inte ser på riksnivå.³ Samtidigt upplever elever i åk 8 i något högre grad än i riket att lärarna behandlar eleverna lika oavsett kön eller könsidentitet. En högre andel flickor i Eda, både i åk 5 och åk 8 upplever i lägre grad att de kan vara sig själva i skolan.¹⁴

27 BRÅ (2021). Våld i ungas parrelationer.

28 Information från skolpersonal

Långsiktiga mål:

- God psykisk hälsa
- Hälsöfrämjande levnadsvanor
- Bättre och mer jämlika skolresultat
- Ökad delaktighet och inflytande i samhället

Delmål, exempel: Fler barn idrottar, Lägre andel med övervikt/fetma, Minskad användning av ANDT, Ökad andel kariesfria barn, Fler känner sig trygga i skolan, Fler når gymnasiebehörighet, Mer jämlika skolresultat, Fler känner att de kan vara sig själva, Fler anser att eleverna bemöter varandra på ett bra sätt, Minskad skolfrånvaro, Fler får hjälp tidigare

Verksamhetsmål, exempel: Ökat utbud av föräldraskapsstöd, Ökat utbud av aktiviteter på fritiden, Ökad andel utbildade lärare, Ökad kunskap bland skolpersonal om särskilt utsatta grupper, Ökad kunskap om och efterlevnad av barnkonventionen, Barns och ungas ökade delaktighet i samhället, förbättrat samarbete mellan aktörer

Vuxna

Hälsa

Folkhälsan i Sverige blir allt bättre, dödligheten i hjärtsjukdomar, cancer, diabetes och kroniska sjukdomar i luftvägarna har minskat kraftigt de senaste 20 åren för gruppen 30–69 år.²⁹ 73 % av vuxna upplever god hälsa, män i något högre grad än kvinnor.³⁰ Andelen hållit sig på ungefär samma nivå de senaste tio åren. Övervikt och fetma har blivit vanligare bland både kvinnor och män.

Under de senare år har hälsoklyftorna mellan olika grupper utifrån utbildning, ekonomisk situation, födelseland, bostadsområden med flera, ökat. Även viktiga förutsättningar för en god hälsa skiljer sig åt mellan grupperna, såsom att söka tandvård vid behov, fysisk aktivitet, tillit till andra och att ha varit utsatt för våld eller hot om våld. Personer med låg socioekonomisk position dör oftare före 65 års ålder vilket leder till lägre medellivslängd. För i stort sett samtliga hälsoutfall drabbas personer med lägre socioekonomisk position mer än personer med högre socioekonomisk position.

Psykisk hälsa handlar bland annat om att människor upplever sin tillvaro meningsfull, att de kan använda sina resurser, vara delaktiga i samhället och uppleva att de har förmåga att hantera livets normala motgångar. I Sverige ökar den psykiska ohälsan, och då främst bland yngre och bland flickor och unga kvinnor. Psykisk ohälsa är vanligare bland utrikesfödda, bland HBTQ-personer och bland minoriteter.

29 SCB (2023). Dödsorsaksregistret

30 Folkhälsomyndigheten (2022). Hälsa på lika villkor

Besvär av ensamhet och isolering är i Värmland högst bland de yngsta (18-29 år) och de äldsta (85+) och något högre hos kvinnor än hos män i alla åldersgrupper.³¹ Självmod är ett folkhälsoproblem som på många sätt drabbar en stor del av befolkningen. Män drabbas tre gånger så ofta som kvinnor och de största riskgrupper är medelålders och äldre män. Suicid är samtidigt den vanligaste dödsorsaken för män i åldrarna 15–44 år, och för kvinnor i samma åldersgrupp är det den vanligaste dödsorsaken efter cancer.²⁹ I hela landet pågår ett utvecklingsarbete som i Värmland resulterat i en länsgemensam plan för suicidprevention i Värmland 2022–2030. På nationell nivå föreligger ett förslag till regeringen om en Nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention.

Folkhälsan i Värmland följer i stort mönstret för Sverige som helhet. Andel invånare med fetma har i Värmland fördubblats mellan år 2000 och 2022.

Fetma, högt blodtryck och diabetes är vanligare i Eda, liksom förekomst av hjärtinfarkt.³² Edaborna skattar sitt allmänna hälsotillstånd i lägre grad som bra jämfört med invånare i länet och i landet. Vårdcentralen arbetar aktivt med uppföljning av personer med högt blodtryck och diabetes. Generellt söker fler kvinnor än män vård för sina hälsobesvär.³³

Både kvinnor och män i Eda har något högre sjukpenningtal³ och kvinnorna står för ca 70 % av sjukskrivningarna. Den största sjukskrivningsgruppen är psykiska diagnoser. Depressionsdiagnos är lika förekommande i Eda som i landet i stort medan förekomst av ångestdiagnos ökat de senaste tio åren och är något högre i Eda än i Värmland. Samtidigt skattar en högre andel av invånare i Eda än i länet sin psykiska hälsa som bra.¹

Utbildning

Högutbildade har som grupp en bättre hälsa och högre delaktighet i samhället än lågutbildade. Livsvillkor, levnadsvanor och andra förhållanden som påverkar hälsan förbättras gradvis med stigande utbildningsnivå. Förändringar på arbetsmarknaden har under de senaste decennierna missgynnat personer med låg utbildningsnivå. I gruppen som saknar gymnasial utbildning har andelen unga vuxna och andelen personer födda utanför Sverige ökat sedan 90-talet. Dessa grupper möter i utgångspunkten större svårigheter på arbetsmarknaden.

Andelen högutbildade i landet ökar, snabbare för kvinnor än för män. Mer än hälften av kvinnorna och 40 % av männen har en eftergymnasial utbildning. I Värmland är utbildningsnivån lägre vilket också gäller för Eda kommun där 30 % av kvinnorna respektive 15 % av männen har en eftergymnasial utbildning.³ Att höja den generella utbildningsnivån och minska skillnaderna mellan könen är ett prioriterat område i Värmland. För att motivera fler att gå längre i utbildningskedjan behöver det skapas förutsättningar för ett livslångt lärande genom ett ökat utbud och synlighet av utbildningar i hela länet.

31 Folkhälsomyndigheten (2022). Ensamhet och isolering vanligast bland unga och de äldsta

32 Region Värmland (2022). Om folkhälsan i Eda

33 Information från VC i Eda

Arbete och ekonomisk trygghet

Ett arbete skapar förutsättningar för sociala relationer och delaktighet i samhällslivet samt bättre ekonomisk situation. I Sverige har de allra flesta fått en förbättrad ekonomisk standard och andelen barn och vuxna med inkomster som inte räcker till de nödvändigaste utgifterna har sjunkit. Samtidigt har skillnaderna ökat mellan olika grupper. Grupper som står långt ifrån sysselsättning ökar och könsstereotypa utbildnings- och yrkesval bidrar till en redan könssegregerad arbetsmarknad. Genom ökad mångfald och jämställdhet kan fler människors kreativitet och möjlighet att bidra tas tillvara.

I Eda kommun är andelen arbetslösa i linje med övriga landet, medan arbetslösheten bland unga är något högre. En större andel invånare varken arbetar eller studerar.³ En stor andel Edabor som arbetar pendlar till arbete i annan kommun, främst till Arvika, men även till andra gränskommuner och till Norge.³⁴ De flesta trivs med sitt arbete. En högre andel än i länet och landet uppger att de i jobbet utför ensidiga rörelser och männen utsätts i betydligt högre grad av buller i sitt arbete.¹

Andel mottagare av ekonomiskt bistånd i Eda är på samma nivå som i landet och trenden är något sjunkande men andel mottagare som får bistånd över lång tid är ökande.³ I hela landet har andel skuldsatta invånare ökat. Ungefär två tredjedelar är män. I Eda kommun är andelen skuldsatta nästan dubbelt så hög som i länet och i riket.⁷

Levnadsvanor

Levnadsvanor är individens egna ageranden vad gäller till exempel mat- och motionsvanor, bruk av alkohol eller tobak. Levnadsvanorna skiljer sig åt beroende av individers sociala miljö, utbildningsnivå och ekonomiska förutsättningar, vilket visar på att de påverkas av strukturella förhållanden.

I hela landet syns en svag ökning av både andelen som är fysiskt aktiva enligt rekommendation (minst 150 min per vecka) och andelen som sitter stilla i minst 10 t/dygn. Förskrivningen av fysisk aktivitet på recept har gått ned kraftigt i hela landet i samband med pandemin. Andelen som är fysiskt aktiva enligt rekommendation är i Eda lägre än i länet samtidigt som andelen som sitter 10 timmar eller mer är lägre¹, vilket kan sannolikt förklaras av arbetsuppgifter.

Svenskarnas matvanor har försämrats sedan 2016 vad gäller intag av frukt, grönsaker och fisk liksom sötad dryck. Det finns skillnader mellan olika grupper utifrån kön, utbildningsnivå och ålder. Äldre uppnår i högre grad rekommendationer för intag av frukt, bär och fisk och skaldjur jämfört med yngre.³⁵

ANDTS

Användningen av alkohol, narkotika, dopning och tobak samt spel om pengar (ANDTS) har skadliga konsekvenser för folkhälsan på flera sätt. Den drabbar individer, familjer och hela samhället, och kan leda till fysisk och psykisk ohälsa, sociala problem och dödsfall.

34 Företagarna (2022). Företagarfakta 2022. Eda kommun

35 Folkhälsomyndigheten (2023). Statistik om vuxnas matvanor

Tobaksrökning har under en längre tid minskat i landet men skillnader mellan olika grupper kvarstår. Utvecklingen framstår också påverkas negativt till följd av e-cigaretternas och det tobaksfria snusets inträde på marknaden. I Eda är rökning dubbelt så vanligt som i övriga länet och landet och även snusning är vanligare.¹ Riskbruk av alkohol är ungefär lika vanligt som i landet i stort.³

Mellan en halv och en miljon svenskar har någon gång det senaste året använt narkotika, män i högre grad än kvinnor. Vanligast var användning av cannabis, följd av amfetamin. Omfattningen har varit stort sett oförändrat de senaste tjugo åren.³⁶ De senaste tio åren har fler vårdats för problem orsakade av narkotika. Under 2022 dog 860 personer av läkemedels- och narkotikaförgiftningar, ungefär en tredjedel av alla narkotika- och läkemedelsförgiftningar med dödlig utgång handlar om suicid medan ca 43 % handlar om överdoser.³⁷ Nyligt presenterades en utredning som föreslår hur en fortsatt restriktiv narkotikapolitik kan kombineras med ett effektivt narkotikaförebyggande arbete, en god missbruks- och beroendevård samt insatser för att ingen ska dö till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningen.

En nyttillagd typ av missbruk är spelberoende. Cirka 4 % av befolkningen har någon grad av spelproblem, män i mycket högre grad än kvinnor. Spelande online ökar och är en spelform med större risk för att ge spelproblem i och med att de är lättillgängliga och snabba. Spelproblem har samband med sämre hälsa och sociala problem liksom långvarig negativ påverkan på individens och dennes familjs ekonomi, även vid spelslut. Spelproblem är vanligare bland personer utan högskoleutbildning, personer med låg inkomst, ensamstående utan barn, och personer födda utanför Europa. Annan samtidig missbruksproblematik är vanlig. Personer utan stabila och trygga levnadsförhållanden löper större risk att utveckla spelproblem och har samtidigt svårare att ta sig ur problemen när de väl har uppstått.³⁸

Våld i nära relationer

Våld i nära relationer utgör genom sin omfattning ett hot mot folkhälsan. Våldet kan vara psykiskt, fysiskt, sexuellt, ekonomiskt, materiellt och i form av försummelse. Att bli utsatt för våld är en riskfaktor för både fysisk och psykisk ohälsa på kort och på lång sikt. De kvinnor och män som hade utsatts för allvarligt sexuellt, fysiskt och/eller psykiskt våld drabbas i betydligt högre utsträckning av depression och riskbruk av alkohol, posttraumatiskt stressyndrom och självskadebeteende liksom av kroppsliga symtom som huvudvärk, smärta i axlar eller nacke, yrsel eller återkommande tarmbesvär.³⁹

Både kvinnor och män drabbas men kvinnor är starkt överrepresenterade och våldet mot de är ofta allvarligare och mer systematiskt. Särskilt utsatta

36 Regeringen (2023) Vi kan bättre!

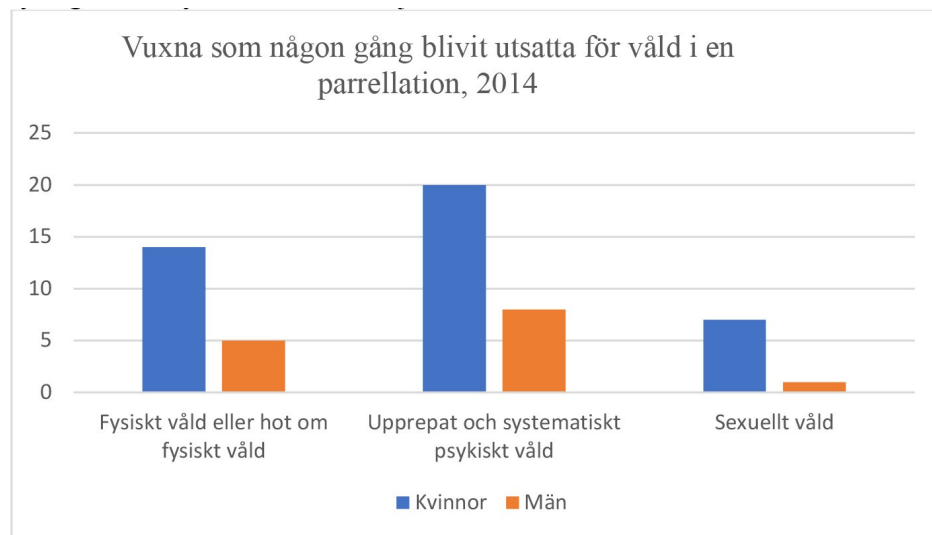
37 Socialstyrelsen (2023). Ökning av läkemedels- och narkotikarelaterade dödsfall förra året.

38 Folkhälsomyndigheten (2022). Spel om pengar är en folkhälsofråga.

39 NCK (2021). Befolkningsundersökningen våld och hälsa

är äldre kvinnor, kvinnor med funktionsnedsättning, med utländsk bakgrund eller med missbruks- och beroendeproblem liksom personer som lever i samkönade relationer och kvinnor som upplever hedersrelaterat förtryck.

Förutom att drabba individer och negativt påverka folkhälsa utgör våld mot kvinnor det tydligaste uttryck för bristande jämställdhet mellan kvinnor och män.

40

En typ av våld i nära relationer är hedersrelaterat våld och förtryck som sträcker sig från begränsningar i vardagliga val till fysiska bestraffningar och i värsta fall mord. Den utövas ofta av flera personer och syftar på att skydda eller återupprätta en familjs heder och anseende. Centralt finns en föreställning om att en familjs heder främst är beroende av hur flickor och kvinnor i familjen beter sig. Pojkar och män påverkas genom att deras livsval kan begränsas och de kan tvingas att kontrollera sina kvinnliga släktingar. HBTQI- och intellektuellt funktionshindrade personer utgör speciellt utsatta grupper.⁴¹

Boende och närmiljö

Att ha ett hem där man kan känna sig trygg är viktigt för hälsan. En sund, trygg och trivsamt boendemiljö är ett grundläggande mänskligt behov och den som inte har rimligt goda boendeförhållanden har svårare att klara en utbildning eller ett arbete.

Tillgång till bra bostäder samt bostadsområdets egenskaper, exempelvis luftkvalitet, buller och närhet till grönområden, men även tillit till grannar, påverkar hur människor i olika områden lever, umgås och förflyttar sig. Tillgång till bostadsnära parker eller natur är särskilt viktigt i socioekonomiskt utsatta områden där fler saknar tillgång till bil. Utformning av livsmiljöer har betydelse för hur vi trivs och om vi väljer att stanna kvar på en plats. Förutom den fysiska utformningen bidrar även rika och varierade kulturliv till social sammanhållning och ökad livskvalitet.

40 NCK (2021). Befolkningsundersökningen Våld och hälsa

41 Socialstyrelsen (2023). Hedersrelaterat våld och förtryck.

Ett förändrat klimat medför ett behov av att skydda bland annat byggnader mot översvämningar, stormar och ras. I Eda kommun finns det goda förutsättningar för vistelse i naturen. Enligt Miljö- och energiplan 2024-2026 ska Eda kommun stärka och skydda den biologiska mångfalden och bidra till ett rikare friluftsliv, hälsosammare miljö och större motståndskraft i samhället i ett förändrat klimat, till exempel vid torka och översvämning.

Det lokala samhället påverkas även av säkerhetssituation i landet. Under 2023 har Sveriges terrorhotnivå höjts till nivå 4 av 5 som följd av ett försämrat läge avseende attentatshot mot Sverige. Säpo föreslår för kommuner ett antal punkter för att reducera de hot som nu drabbar Sverige. Det gäller till exempel att säkerställa kommunikation mellan ledning, verksamheter, medarbetare och medborgare samt att säkerställa att krisberedskap, planer och utrustning finns på plats och att berörd personal kan agera efter dem.⁴²

Delaktighet, demokrati och jämställdhet

För att åstadkomma en god och jämlik hälsa är det viktigt att främja alla individers möjligheter till kontroll, inflytande och delaktighet och motverka diskriminering i samhället. Tillgång till sociala sammanhang främjar den mellanmänniskliga tilliten, vilket stärker individens hälsa och bidrar till sammanhållningen i samhället. Undersökningar visar att Edaborna känner tillit till andra i samma utsträckning som människor i övriga landet. Kvinnor generellt uppger i större utsträckning än män att de avstår från att gå ut ensamma på grund av rädsla för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad. Andelen är lägre i Eda kommun, medan andelen män som avstår att gå ut ensamma är något högre än i länet men fortfarande något lägre än för kvinnorna.¹

Ett av måtten på delaktighet och inflytande är valdeltagande. Valdeltagandet i Sverige är högt i internationell jämförelse, men skiljer sig mellan kommuner och befolkningsgrupper. Det är en lägre andel röstande bland unga, utrikes födda, ensamstående, personer med lägre utbildningsnivå, arbetslösa och personer med låg inkomst. I Eda kommun är valdeltagandet lägre än i länet och i riket men följer samma svagt ökande trend. Både deltagande i riksdags- som kommunval har i Eda varit lägre än i socioekonomiskt liknande kommuner.³

42 SKR (2023). Vad innebär höjd terrornivå för kommuner och regioner?

Långsiktiga mål:

- God och jämlik hälsa
- Jämställdhet
- Hälsofrämjande levnadsvanor
- Livslångt lärande
- Trygg ekonomi
- Trygga och hälsofrämjande bostäder, bostadsområden och utemiljö
- Delaktighet i samhället

Delmål, exempel: Minskad andel vuxna som drabbas av icke-smittsamma sjukdomar och ohälsa, Minskar sjukfrånvaro, Ökad självupplevd hälsa, Minskad förekomst av våld eller hot om våld, Lägre andel som röker/snuser, Fler utbildar sig vidare, Hälsofrämjande arbetsmiljö, Minskad andel unga som varken arbetar eller studerar, Minskad andel skuldsatta, Klimatsäkra bostäder och bostadsområden, Ökat valdeltagande

Verksamhetsmål: Förbättrad arbetsmiljö, Ökad tillgänglighet till utbildning, Ökad kunskapsspridning kring hälsofrågor, Kartläggning av klimatrelaterade risker i lokalsamhället, Utveckla utemiljö, Trygghetsvandring

Äldre

Hälsa

Andel äldre i befolkningen ökar, nästan en fjärdedel av Sveriges befolkning är över 65 år. Förekomst av olika sjukdomar såsom hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes, benskörhet, demenssjukdomar och psykisk ohälsa ökar med ålder. Tiden efter arbetslivet kan medföra risk för psykisk ohälsa och suicid kopplad till exempelvis ökad ensamhet, kroppsliga krämpor och sociala och psykologiska omställningar. Hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser från såväl samhället som individen kan stärka det friska och skjuta upp funktionsnedsättningar. Exempel på skyddsfaktorer för ohälsa är social gemenskap och stöd, fysisk aktivitet, goda matvanor och meningsfullhet i vardagen.

Äldres hälsa har förbättrats mycket de senaste decennierna. 70-åringarna idag har lägre blodtryck, bättre fysisk kondition, tandstatus och intellektuell kapacitet. Färre har depressioner och åldersspecifik förekomst av demens minskar. På så vis förbättras äldres livskvalitet samtidigt som samhällskostnader för vård och omsorg minskar. Äldre i Eda uppfattar sitt hälsotillstånd som bättre än genomsnittet i riket, men besvärar sig i något högre grad av ensamhet, oro och ångest.⁴³

43 Socialstyrelsen (2022). Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?

Ekonomisk trygghet

De yngre äldre (65-75 år) i Sverige har god ekonomi och en relativt låg andel har varaktig låg ekonomisk standard. Andelen är över dubbelt så hög, 20 %, för äldre över 80 år.⁴⁴ För hela gruppen 65+ har andelen minskat över tid. Samma utveckling ses i Eda kommun. Trots att andelen äldre med låg ekonomisk standard i kommunen är högre än i riket, har skillnaderna krympt.³ Antalet skuldsatta i Sverige har samtidigt ökat mest för de äldre, vilket är problematiskt med tanke på att gruppen äldre har svårt att påverka sina inkomster.⁴⁵

ANDTS

Dagens äldre har en högre alkoholkonsumtion än tidigare generationer och skador och sjukdomar till följd av alkohol har ökat. Av olika anledningar är äldre personer ofta mer känsliga för alkoholens negativa hälsoeffekter. Kroppen förändras med stigande ålder vilket påverkar hur alkoholen tas upp och omsätts.

Delaktighet

Aktivt åldrande betonar delaktighet i samhället, att optimera möjligheter till hälsa, delaktighet och trygghet för att nå en ökad livskvalitet. Fler och fler äldre är aktiva och utgör en resurs för samhället allt högre upp i åldrarna. En förutsättning för delaktighet är idag att kunna använda allmänt använd teknologi. Äldre i behov av hjälp av samhället i form av vård och omsorg ska ha möjlighet att påverka hjälpen de får.

Undersökning av äldres uppfattning om kvaliteten i hemtjänsten och på äldreboenden i Eda kommun visar att invånare är generellt nöjda med hjälpen de får men flera vet inte var de ska vända sig eller har möjlighet att framföra sina synpunkter och ev. klagomål.⁴³

Långsiktiga mål:

- God hälsa
- Delaktighet i samhället

Delmål, exempel: Minskad ensamhet bland äldre, Minskad behov av vård/förekomst av dödsfall till följd av ANDT, Ökad självständighet

Verksamhetsmål, exempel: Ökat antal mötesplatser, Rörelsefrämjande inne- och utemiljö, Proaktivt erbjudande om stöd och hjälpmedel

44 SCB (2022). Knappt en tiondel av befolkningen har varaktigt låg ekonomisk standard

45 Kronofogden (2024). Stor ökning av svenskarnas skulder hos Kronofogden.

Referenser

- 1177 (2023). [Själv mord går att förebygga VGR - 1177](#)
- Barnkonventionen, [UNICEF Barnkonventionen_fullversion_2024__1_.pdf \(ctfassets.net\)](#)
- BRÅ (2023). [Polisanmälda brott mot barn i åldern 7–15 år \(bra.se\)](#)
- BRÅ (2023). [Våldtäkt och sexualbrott - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#)
- BRÅ (2021). [Våld i ungas parrelationer \(bra.se\)](#)
- CAN (2023). [Tobaks- och nikotinutvecklingen i Sverige 2023 - CAN](#)
- CAN (2023). CAN:s nationella skolundersökning 2023. <https://www.can.se/publikationer/cans-nationella-skolundersokning-2023/>
- Centrum för idrottsforskning (2017). [Låg fysisk aktivitet bland unga – rör sig mest i skolan | CIF \(centrumforidrottsforskning.se\)](#)
- Dagens diabetes (2019). [Äldre blir friskare. Historisk förändring. Ingemars Skoog prof - Dagensdiabetes.se - Det senaste inom diabetologi](#)
- ECPAT (2023). ”Var försiktig och prata med en vuxen så fort det händer något”. En rapport om barns utsatthet för sexualbrott och vilka strategier de har för att skydda sig. [Rapport-Brottsutsatthet_2023.pdf \(ecpat.se\)](#)
- Eda kommuns Miljö och energiplan 2024-2026.
- Folkhälsomyndigheten (2023). [Nationella folkhälsomål och målområden — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2023). [Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/2022 — Nationella resultat — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2023). [Folkhälsan i Sverige – Årsrapport 2023 — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2023). [Statistik om vuxnas matvanor — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2023). [Nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2022). [Vad är folkhälsa, jämlik hälsa och folkhälsoarbete? — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2022). [Nationella folkhälsoenkäten – Hälsa på lika villkor — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2022). [Ensamhet och isolering vanligast bland unga och de äldsta — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2022). [Självrapporterad stress, somatiska och psykiska besvär bland skolbarn — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)

- Folkhälsomyndigheten (2022) [FaR i Sverige – En beskrivning av regionernas arbete med metoden Fysisk aktivitet på recept \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2022). [Hälsosamt åldrande — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2022) [Faktorer som påverkar den psykiska hälsan hos äldre personer — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2022). [Folkhälsopolitikens målområden — Målområde 7: Kontroll, inflytande och delaktighet — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2022). [Spel om pengar är en folkhälsofråga – Kunskapsstöd för att förebygga spelproblem — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2019). [Hälsa hos personer som är utrikes födda – skillnader i hälsa utifrån födelseland — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2017). [Förskolan gynnar barns psykiska hälsa \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Folkhälsomyndigheten (2015) [Utbildningsnivå och hälsa – hur hänger de ihop? — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)
- Forskningsrådet för hälsa arbetsliv och välfärd (2023). [Forskning i korthet: Förskolans roll för att främja psykisk hälsa - Forte](#)
- Friends (2023). [Friendsrapporten 2023 | Friends](#)
- Företagarna (2022). Företagarfakta 2022. [Eda kommun. eda.pdf \(foretagarna.se\)](#)
- Kolada.se. Databasen för kommuner och regioner. [Kolada](#)
- Kronofogden (2024). [Statistik om antal skuldsatta | Kronofogden](#)
- Kronofogden (2024). [Stor ökning av svenskarnas skulder hos Kronofogden | Kronofogden. Pressmeddelande](#)
- Kunskapsguiden (2020). [Mat och näring för äldre personer - Kunskapsguiden](#)
- MSB (2022). [Förändrat klimat \(msb.se\)](#)
- MUCF (2023). [Att inte bara överleva, utan att faktiskt också leva | MUCF](#)
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) (2022). Föräldraskapsstöd – en lönsam satsning. [Hälsoekonomiska effekter \(mfof.se\)](#)
- NCK (Nationellt centrum för kvinnofrid) (2024). [Ungas utsatthet för våld. Ungas utsatthet för våld - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](#)
- NCK (2023) Barn som upplever våld. [Barn som upplever våld - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](#)

NCK (2021). Befolkningsundersökningen Våld och hälsa. [Befolkningsundersökningen Våld och hälsa - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](#)

Regeringen (2023). Vi kan bättre! Kunskapsbaserad narkotikapolitik med liv och hälsa i fokus. SOU 2023:62 [Vi kan bättre! - Regeringen.se](#)

Regeringen (okänt årtal). [Agenda 2030 för hållbar utveckling - Regeringen.se](#)

Region Värmland (2021). [Värmlandsstrategin 2040 \(regionvarmland.se\)](#)

Region Värmland (2022). [Region Värmlands folkhälsostrategiska plan - Region Värmland \(regionvarmland.se\)](#)

Region Värmland (2020, 2022, 2024). Elevers drogvanor 2019, 2021, 2023; åk 9, åk 2 gymnasiet. Läns och kommunrapport.

Region Värmland (2022). [Om folkhälsan i Eda. Eda kommuns kommunprofil 2022.pdf \(varmlandstrafik.se\)](#)

Region Värmland (2022). [Länsgemensam strategisk plan Suicidprevention i Värmland - Region Värmland \(regionvarmland.se\)](#)

Region Värmland (2023). [Om värmlänningarna 2023 \(regionvarmland.se\)](#)

Region Värmland (2023). [Nya perspektiv - Politiskt inriktningsdokument 2023.pdf \(regionvarmland.se\)](#)

Region Värmland (2023) Statistik över förekomst av karies hos barn och unga i Värmland. [Genomsnittligt antal mjöltkänder med karies eller lagning i Sverige 2010-2020 \(regionvarmland.se\)](#)

SCB (2022). [Knappt en tiondel av befolkningen har varaktigt låg ekonomisk standard \(scb.se\)](#)

Skolverket (2023) [Stärk elevers inflytande - Skolverket](#)

Skolinspektionen (2022). [Resultat Skolenkäten 2022 \(skolinspektionen.se\)](#)

Socialstyrelsen (2023). [Ökning av läkemedels- och narkotikarelaterade dödsfall förra året - Socialstyrelsen](#)

Socialstyrelsen (2023). [Hedersrelaterat våld och förtryck - Socialstyrelsen](#)

Socialstyrelsen (2022) Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? [Öppna jämförelser – Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? - Socialstyrelsen](#)

SKR (2023). [Folkhälsa, jämlik hälsa | SKR](#)

SKR (2023). Vad innebär höjd terrornivå för kommuner och regioner? [Höjd terrorhotnivå | SKR.](#)

SKR (2021). [Vad är våld i nära relationer?](#)

Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2023). [Våld mot barn 2022 - en nationell kartläggning - Stiftelsen Allmänna Barnhuset \(allmannabarnhuset.se\)](#)
